

Nicolaj Edinger Balle som Sognepræst i Kettrup.

Af F. ELLE JENSEN

AT SJÆLLANDS BISKOP *Nicolaj Edinger Balle* (1744-1816) var et af sit Slægtsleds betydeligste Kirkemænd, er almindelig kendt. Hvad derimod vistnok kun de færreste véd, er at han en kort Tid som ung har været Præst i Kettrup og Gøttrup, ganske vist kun et godt halvt Aar, men dog længe nok til, at han selv tog et Minde for Livet med fra det. De Oplysninger, der kan gives om hans Ophold i Han Herred, er faa og magre, og havde de drejet sig om en anden, vilde de ikke have noget som helst Krav paa Offentliggørelse, men her, hvor Talen er om en af dem, der kom til at spille en stor Rolle i den danske Kirkes Historie, har det dog maaske sin Berettigelse af fremdrage dem, da de, saa ubetydelige de end kan synes at være, alligevel giver et Bidrag til Balles Ungdomshistorie og til Belysning af hans Karakter.

Naar den unge Balle et halvt Aar efter sin Hjemkomst fra Udlandet 1771 paa Borchs Kollegium begyndte at holde Forelæsninger over theologiske Emner¹), var det utvivlsomt, fordi hans Hu stod til at blive og avancere i Hovedstaden. Man lagde da ogsaa Mærke til ham, han havde mange Tilhørere, og han vandt formaaende Venner, bl. a. Ove Høgh-Guldberg, der skaffede ham Stillingen som Hovmester for Enkedronning Juliane Maries Piger. Men samtidig havde han, rimeligvis tilskyndet af sin Kæreste, *Frederikke Severine Grundtvig*, Datter af Præsten Otto G. i Vallekilde, indgivet Andragende om Kettrup og Gøttrup Sognekald i Vester Han Herred, og Følgen var, at han samme Dag, d. 3. Juli 1773, blev udnævnt baade til Hofembedsmand og til Sognepræst. Han maatte derfor træffe et Valg, og han frabad sig da Hovmesterstillingen, uden at han dog derfor faldt i Unaade hos Kongefamilien; tværtimod fik han før sin Afrejse til Jylland Lejlighed til at prædike for Enkedronningen og Arveprins Frederik i Fredensborg Slotskirke, og han gjorde da saa gunstigt et Indtryk paa dem, at han fra den Tid altid kunde regne med deres Bevaagenhed.

D. 21. August blev Balle ordineret i Budolfi Kirke i Aalborg af Biskop Broder Brorsen, og til Præstevielsen skrev han, som Kandidaterne skulde, en Oversigt over sit hidtidige Liv²). Den er forfattet paa elegant Latin, og da den giver et godt Bidrag til en Karakteristik af den unge Mand, saadan som han da saa paa sig selv, skal den her anføres i Oversættelse:

”Jeg, Nicolaj Edinger Balle, er født d. 12. Oktb. 1746 som Søn af den ved Lærdom og Vandel berømmelige Søren Balle, forhen Degn for Menighederne i Vestenskov og Kappel i Nærheden af Nakskov paa Laaland, og hans højtelskede og værdige Hustru, min Moder Margrethe Mundt. Min Fader underviste fra Barndommen sin Søn saaledes i Religion og gode Færdigheder, at han midt i Aaret 1755 blev fundet værdig til at indtage første Plads

blandt Disciplene i Nakskov (lærde) Skoles anden Klasse. Da jeg efter saa fra den at være overflyttet til tredje og dernæst til Øverste Klasse i et helt Aar syntes at have gjort for ringe Fremskridt under den nylig ansatte Rektor, Magister Kaasbøl, blev jeg 1759 med rosværdigt Vidnesbyrd for Flid og Opførsel af ham bortsendt til Slagelse Skole paa Sjælland oven i Købet med den Hensigt, hvad Rektor selv skrev, at der blev givet den unge, videbegærlige Mand bedre Lejlighed til at gøre Fremskridt. Men efter tre Aar senere af den højlærde Rektor i Slagelse, Magister Otto Rud, i Aaret 1762 at være sendt til Universitetet i København og have taget Studentereksamen, beviste jeg i den Grad min Flid overfor Professorerne, som jeg derefter hyppigt hørte i nogle Aar, at jeg ikke blot fik første Karakter ved den filosofiske Eksamen i Aaret 1763, men ogsaa forskellige offentlige Understøttelser, Kommunitetet og Regensen samt det Rosborgske Stipendium, især ved højærværdige Professor og Dr. theol. Holms Velvilje. Da jeg havde haft disse Understøttelser i tre Aar og imidlertid ved den theologiske Eksamen under de højærværdige Professorer Holm og Cramer d. 28. August i Aaret 1765 og ved Prøveprædiken over Ps. 73, sidste Vers, d. 26. September 1766 havde opnaaet 1. Karakter samt offentliggjort en Afhandling om Synden til Døden, 1. Joh. 5,16, tiltraadte jeg med det Rosenkrantzske og det Vindstrup-Resenske Stipendium en Studierejse til udenlandske Universiteter. Da jeg paa den var kommet til Leipzig, fandt jeg i den Grad Behag i de højtberømte Professorer Ernesti, Gellert og Marus, at jeg navnlig traadte i Discipelforhold til dem. Men i Løbet af de to Aar, jeg tilbragte i Leipzig, gjorde først min *Tale om det guddommelige Ords Værdighed, genoprettet ved Luther*, og derefter min Afhandling om *Hovedaarsagerne til Vildfarelser i Religionen* i den Grad Indtryk paa Professorerne i København, at de i Aaret 1768, skønt jeg var fraværende, ikke desto mindre udnævnte mig til Magister. Efter derpaa at være kaldt tilbage til Fædrelandet af Hans Excellence, Overkammerherre etc. Grev Reventlov for at ledsage to af hans Sønner, som stod i Begreb med at foretage en Rejse til fremmede Lande, drog jeg efter at have opholdt mig nogen Tid i det Reventlovske Hus afsted med disse unge Adelsmænd til Göttingen og fik der Lejlighed til at høre, hvad der dér læstes ved Forelæsninger af de højlærde Professorer Heyne, Feder, Hamberger, Achenvallis og Gatter. Men da det Arbejde, som Vejledning af unge Mænd i saa høj Grad giver, imidlertid næppe tillod mig at anvende en Time paa de theologiske Lektioner, og jeg havde indset at jeg alt for meget blev draget og revet bort fra mine Studier, vilde jeg hellere give Afkald paa den Tjeneste, jeg havde hos de mig forøvrigt saa kære Grever, hvorved jeg selv vandt mere Tid og Ro til Studium af de hellige Skrifter. Da jeg følgelig omtrent sidst i November i Aaret 1770 var vendt tilbage til København, blev jeg Dekan paa Regensen og Alumne paa Borchs Kollegium. Men efter Paaskedagene i 1771 begyndte jeg at holde

¹ Kirkehist. Saml. 4-II-382, 6-IV-363.

² Nr. 451 c (Aalborg Bispeark., Landsark., Viborg).

Forelæsninger over Ny Testaments Kirkehistorie og Foredrag om Kunsten at skrive god Latin, efter igen at have offentliggjort en Afhandling om Fremgangsmaaden ved at skrive de theologiske Dogmers Historie. Endelig skete det ved det guddommelige Forsyn, at Hans Majestæt Kong Christian VII d. 3. Juli i dette Aar udnævnte mig til Præst for Menighederne i Kettrup og Gøttrup i Aalborg Stift, hvilket Embede jeg ydmygt beder om Evne til at bestride til mine Tilhøreres Frelse, og den trefoldige algode og almægtige Gud skænke mig dertil miskundeligst sin Naade”.

Efter derpaa at have gengivet sit Eksamensvidnesbyrd og sit Kaldsbrev samt berettet, at han 11. Sønd. e. Tr. prædikede over Luc. 18,9-14 i Budolfi Kirke for Biskop Brorson, slutter han:

”Gid det maa blive til Pris og Ære for det guddommelige Navn til Forbedring af de Sjæle, som overgives til min Omsorg og til min og deres evige Salighed - det Ønske tror jeg saa meget fastere vil gaa i Opfyldelse, som Frelserens Løfter staar fast, naar han ved dem har lovet altid at ville være med sine Tjenere til Verdens Ende. Math. 28,20.

Man kan jo ikke sige, at den unge Præst i sin Selvbibliografi har sat sit Lys under nogen Skæppe: det er en selvfølelse Mand, der kender sit eget Værd, der her taler. Ogsaa den Prædiken, han holdt paa selve Ordinationsdagen, men som meget mere ligner en Afhandling, vidner om, at han saa noget betydeligt i sig selv, thi bagefter udsendte han den i Trykken under Titlen: ”En evangelisk Lærers (d. e. Præsts) Egenskaber og Pligter”, da han mente, den ”indeholdt Sandheder, som flere kunde have Nytte af”. Teksten var 2. Tim. 2,15.

Hvorledes han iøvrigt saa paa Forholdet mellem sig og sine Menigheder, udviklede han nærmere paa sin Indsættelsesdag i Kettrup og Gøttrup Kirker³) Præsten skal i Kærlighed være sine Sognebørns Anfører og Vejleder til den sande Guds frygt, idet han frem for alt holder dem Forsoningen for Øje, thi kun derigennem gaar Vejen til sand Omvendelse, men han maa ogsaa revse Synden og paaminde de ubodfærdige. Dette skal ske ved venlig Overtalelse, men mødes den med uforskammet Koldsindighed og Foragt, maa han tale med Myndighed, ja, bør end ikke vige tilbage for som det yderste Middel at nævne de genstridige offentlig, og han vil ingenlunde anerkende dem som sine ægte Tilhørere, der afsondrer sig fra Menigheden og løber efter fremmede og falske Apostle. Han, Balle, kom til dem med den redeligste Lyst til som en Fader for sine Børn at arbejde for Sjælens Velfærd, men derfor forlangte han ogsaa, at man igen skulde møde ham med Ærbødighed og Lydighed.

Det er, som om det var en ældre, myndig Prælat, der her fører Ordet, og ikke en Mand paa 27 Aar, og man ser, at Balle ogsaa har haft høje Tanker om sit Embedes Værdighed. Iøvrigt siger han i Selvbibliografien ved sin Bispeordination, at han havde megen Velsignelse af sin Gerning i Han Herred, og der er heller ingen Tvivl om, at han med stor Flid tog sig af sit Arbejde, ikke mindst blandt de unge, som han katekiserede med hver Søndag og da overhørte i Prædikenen, men paa den anden Side har han, ung og ukendt med jydsk Forhold, som han var,

næppe forstaaet den Befolkning, han var kommet til at leve imellem. Vel var der god, gammeldags Kirkegang, men har han prædiket paa samme Maade som ved Ordinationen og i de ”Gudelige Taler”, han udsendte 1771, har han med sin akademiske Form sikkert ikke gjort synderligt Indtryk paa sine jævne Tilhørere.

Allerede en Maaned efter sin Ordination drog Balle igen til Sjælland for at holde Bryllup; det fandt Sted i Vallekilde d. 8. Oktbr. Til Rejsen knytter sig følgende Brev fra ham til Biskop Brorson:

”Højædle, højærværdige, højgunstige Hr. Biskop!

Ifølge Deres Højærværdigheds gunstige Tilladelse, som De gunstigst meddelte mig tillige med Hr. Thostrup paa Ordinationsdagen, at vi maatte rejse til København for at afhente han sin Kone og jeg min Kæreste, er jeg endelig længe efter hans Afrejse ankommen her til Aalborg for at fortsætte min Rejse videre. Men da jeg ikke er saa lykkelig at træffe D. H. personlig, har jeg taget mig den Frihed ved denne Skrivelse at aflægge min underdanigste Tilladelse (!) for den længst givne Tilladelse til Rejsen, dels for at berette, at Hr. Provst Nyboe i Kollerup⁴) og Hr. Bloch⁵) vekselvis forretter Ministerialia i min Fraværelse, da Degnen, Ms. Pobel⁶), imidlertid prædiker. Jeg henlever i dybeste Ærbødighed

højædle, højærværdige, højlerde og højgunstige Hr. Biskop Deres underdanige Tjener

Aalborg, d. 2. Sept. 1771. Nicolaj Edinger Balle.”

Balle befandt sig imidlertid ikke godt i Kettrup; Forholdene var ham for smaa og Egnen for afsides. Han, der tidligere i København og Udlandet havde været vant til at færdes i de højere Kredse og omgaas Mænd med videnskabelige Interesser, var nu henvist til at søge Forbindelse med sine Nabopræster, som ikke behagede ham; han fandt dem for jordbundne og syntes, at de kun kunde tale om deres Landbrug. Denne Dom er utvivlsomt mere ungdommelig end retfærdig, thi blandt Præsterne i Han Herred var der i alt Fald een meget betydelig Mand, nemlig *Cay Praem* i Øskøs (1753-91)⁷), der stod som Leder af Brødremenighedens Arbejde paa disse Egne. Hverken med ham eller hans ligesindede Broder *Ole Bagger Praëm* i Tømmerby (1753-99)⁸) synes han at have haft Samkvem, maaske ogsaa fordi han næppe har været nogen Ynder af den herrnhutiske Bevægelse, som i hans Formands Tid havde sat sine Spor i Kettrup-Gøttrup, og hvor der endnu var en, dog vist ikke ret stor Kreds, der sluttede sig til den. Advarslerne i hans Tiltrædelsesprædiken til dem, der afsondrede sig fra Menigheden og løb efter falske og fremmede Profeter, har muligvis været møntet paa den.

Til en enkelt Præst paa Egnen har Balle dog staaet i et venskabeligt Forhold, nemlig til sin Nabo i Aggersborg,

³ Gudelige Taler ved adskillige Lejligheder i Aaret 1771, S. 82.

⁴ Morten Nyboe (1750-73).

⁵ Fhv. afgaaede Præst for Aggersborg Menighed Henrik Bloch (1736-71).

⁶ Math. Jani Pobel, Degn for Kettrup og Gøttrup 1751-72. Han var theologisk Kandidat og blev 1772 Præst for Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg.

⁷ F. Elle Jensen: Pietismen i Jylland, S. 127.

⁸ Do., S. 122, S. 51 ff.

den i det citerede Brev nævnte *Jens Thostrup*⁹), der blev ordineret samme Dag som han; skønt ingenlunde jævnaldrende maa de have følt sig tiltrukket af hinanden, og man tør nok regne med, at Balle, der paa den Tid var Sjællands Biskop, har haft en Finger med i Spillet, da Thostrup 1785 blev udnævnt til Præst i Stenløse ved København.

Om deres Forbindelse i Han Herredtiden vidner følgende Brev¹⁰):

”Højædle, højærværdige Hr. Biskop, gunstige Velynder! Næst min underdanigste Taksigelse for Deres Højærværdigheds beviste Godhed ved min sidste Nærværelse i Aalborg, har jeg en ydmyg Begæring fra Hr. Thostrup og mine Vegne at nedlægge for Dem. Vi ønskede begge at aflægge en Besøgelse hos vore gode Venner i Viborg. Rejsen er just paa nærværende Tid saa bekvem, at vi næppe kan vente den bedre. Derimod om Rejsen blev længere opsat, var det at befrygte, at Vejret vilde blive mere besværligt, om ikke næsten utilgængeligt. D. Højær. beder vi derfor ydmygst vilde have den Godhed at tilstede os benævnte Rejse i tilkommende Uge. Paa Tirsdag ønskede vi gerne at fare afsted, paa det at vi maaske kunne komme tilbage inden Søndagen. Imidlertid skal vi dog paa begge Sider føje de behørigte Anstalter til Embedets Forvaltning, ifald vi skulde blive opholdt længere, end vi kunde formode. I Haab om D. H.s gunstige Samtykke og fremdeles Bevaagenhed henlever vi stedse i dybeste Ærbødighed højædle og højærværdige Hr. Biskop Deres Højærværdigheds underdanige Tjenere Jens Thostrup. Nicolaj Edinger Balle.”
Aggersborg Præstegaard, d. 30. Januar 1772.

Formodentligt har Besøget gældt Thostrups Familie.

I sin Uvilje mod Forholdene i Han Herred er Balle sikkert straks efter Ankomsten til Kettrup begyndt at overveje, hvordan han snarest atter kunde komme derfra, og paa sin Bryllupsfærd til Sjælland har han utvivlsomt drøftet Mulighederne derfor med sine Venner; et Brev til ham (d. 2. Novbr.) fra den senere kendte Skolemand *J. H. Tauber*¹¹) om hans Udsigter til at blive theologisk

Professor viser, i hvad Retning hans Ønsker og Bestræbelser er gaaet. Og naar han dedicerede sine 8 ”gudelige Taler” til Juliane Marie (med Tak for at hun vilde antage ham til Pagehovmester), har han vel samtidig dermed villet bringe sig i Erindring paa højere Steder. Det samme har nok ogsaa været Tilfældet, da han lod sin Taksigelsesprædiken i Anledning af Struensees Fald 1772 trykke og bad Tauber om at give den til nogle navngivne Personer.

Balles Anstrengelser kronedes med Held; d. 20. Marts 1772 blev han uden nogen egentlig Ansøgning udnævnt til fjerde theologiske Professor ved Universitetet. Om hans Afsked med sit Embede og med Befolkningen ved vi intet, men at han har været lykkelig over at skulle rejse, fremgaar tydeligt af hans Eftermands (*Jens Jessens*¹²) glade Meddelelse til Biskoppen: ”Med velædle Hr. Professor Balle er jeg allerede kommet til Accord angaaende Præstegaard og Naadensaar, hvorved han viste sig særdeles facil og føjelig, saa jeg til hans *Præentioner* fandt ej Anledning til at sige andet end ja.” –

Balle fik saaledes sit Ønske om at komme tilbage til de store Forhold i Hovedstaden opfyldt, og paa ydre Ære kom det heller ikke til at skorte ham i den følgende Tid. Men megen Strid og Modgang blev samtidig hans Lod, og derved forvandlede efterhaanden i Livets Skole den overmodige Yngling til en Mand, der vel tog kraftigt til Orde mod den materialistiske Rationalisme, men personlig var mild og overbærende mod alle. I disse Aar lærte han ogsaa at se med helt andre Øjne paa de Maaneder, han havde tilbragt i Kettrup. ”Ak”, skrev han 1807 til Provst Platou i Østeregesborg, ”mit gode Præstekald i Jylland! Aldrig bad jeg Kongen om andet gennem hele min Vandring. Turde jeg vove at bede derom igen, gjorde jeg det gerne”¹³). Han forstod nu, i Mindet om sine fredelige Ungdomsdage i Han Herred, at der var noget, der er mere værd end den Ære og Anseelse, han dengang higede efter.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1950, side 75-84)

⁹ Jens Thomsen Thorup, f. 1728 i Viborg, hvor hans Fader var ”Borger”. Kandidat 1749, Kateket ved Frue Kirke i København 1776, Præst i Aggersborg 1771-85, forflyttet 1785 til Stenløse-Viksø, men død samme Aar.

¹⁰ Dette og det foregaaende Brev er de eneste, der i Aalborg Bispearkiv (Pk. 117) er opbevaret fra Balle.

¹¹ D. Maanedsskrift 1865, I, S. 432 ff. Joh. Henrik Tauber (1743-1816), Rektor i Horsens, Odense og Roskilde.

¹² Jessen havde 1763-72 været Præst i Hjørdemaal.

¹³ Kirkehist. Saml. 4-V-618.